

Павле Даровски

Империјални синдром Фанара као развојна стратегија

Двадесети век је Константинопољској Цркви донео губитак њеног империјалног статуса.

У Константинопољској Патријаршији воле да се позивају на 3. правило Другог васељенског сабора: „Епископ Константинопоља да има првенство части после епископа Рима јер овај град јесте Нови Рим.” Такође се радо позивају на 28. правило Четвртог васељенског сабора: „Слэдећи у

свему одлукама светих Отаца и признајући сада прочитани канон сто педесет најбогољубљенијих епископа, сабраних у дане блажене успомене цара Теодосија у царствујућем граду Константинопољу, Новом Риму, и ми одређујемо и установљавамо преимућства најсветије Цркве тога истога Константинопоља, Новога Рима. Јер, трону Старога Рима Оци су с правом подарили преимућства будући да је то био царствујући град. Следећи истом циљу, и сто педесеторица најбогољубљенијих епископа дали су једнака преимућства најсветијем трону Новога Рима, оправдано расудивши да град који је добио част да буде град цара и Синклита (Сената) и који ужива једнака преимућства која има и стари царски Рим, треба и у црквеним стварима да буде узвеличан попут њега и да буде други, после њега.”

Ови канони недвосмислено указују на узрок повлашћеног статуса Константинопоља: то је „град који је добио част да буде град цара и Синклита (Сената).” Као што видимо, овај узрок је изгубио актуелност још 1453. године,

када су Турци Османлије заузели Константинопољ.

После тог догађаја је канонско утемељење првенства части Константинопољске Патријаршије замењено, под турском влашћу, османлијским утемељењем.

Освајач Константинопоља, Мехмед II Фатих, прогласио је своју империју за наследницу Византије, па је од својих хришћанских поданика образовао Рум-милет („Ромејски народ”), у који су ушли сви православни народи Османског Царства. Поглавар Рум-милета, етнарх, постао је константинопољски патријарх. На тај начин је Константинопољ сачувао статус царске катедре. Важно је узети у обзир да су се у периоду процвата Отоманске Империје под њеном влашћу (или пак под влашћу њених вазала) налазиле канонске територије свих помесних Православних Цркава осим Руске Цркве. Српска и Бугарска Црква су претворене у део Константинопољске Цркве. Цркве Кипра, Антиохије, Јерусалима, Александрије и Грузије канонски нису биле потчињене Константинопољској

Патријаршији, али су се политички налазиле под њеном влашћу.

Од овде набројаних Цркава највећу слободу је уживала Грузинска Црква зато што већи део Грузије није улазио у састав Отоманске Империје него је био подељен на сфере утицаја између ње и Персије. У 18. веку Грузија прелази у сферу утицаја Русије и ослабађа се утицаја Константинопољске Патријаршије. Грузинска Црква, уосталом, ускоро губи своју аутокефалију ушавши у састав Руске Цркве, али то је већ друга историја.

Осамнаести и деветнаести век доносе са собом велики губитак утицаја Константинопољске Патријаршије, сразмерно чињеници да је један део православних народа стекао независност од Османског Царства. Бугарска, Грчка, Румунија, и Србија се ослобађају турске власти уз подршку Русије, а њихове Цркве обнављају или по први пут проглашавају своју аутокефалност.

Године 1918. под влашћу Константинопоља не остаје ниједна помесна Црква. О негдашњем утицају сведоче само

поједини рудименти. Тако су, примера ради, неке Цркве признале Константинопољу ексклузивно право да вари свето миро.

Турски геноцид над Грцима не лишава Константинопољску Патријаршију само територија већ и пастве, а долазак на власт најпре Младотурака, а потом Ататурка, уместо Османлија, лишава константинопољског патријарха и статуса етнарха. Не постоји више никакав Рум-милет.

Управо у том периоду, кад је, како се чинило, реални утицај Константинопољске Патријаршије остао у историји, она започиње грозничаву потрагу за новим зонама утицаја.

Користећи распад Руске Империје и, што је још важније, гоњење Руске Цркве од стране бољшевикâ, Константинопољска Патријаршија врши упад у Финску и уз помоћ локалних власти преотима и потчињава аутономну Финску Цркву (то је данас аутономна Финска Православна Црква у саставу Константинопољске Патријаршије).

У периоду од 1918. до 1922. године Грци, мимоилазећи канонски поредак, стварају грчку Архиепископију на територији Алеутске

и Северноамеричке епархије Руске Православне Цркве у Сједињеним Америчким Државама. Она испрва припада Јеладској Цркви (а не одмах Истамбулу, иначе мрском Грцима), али потом потпада под власт Константинопољске Патријаршије. Тај процес олакшава околност што творац Архиепископије, Мелетије, бивши митрополит атински, баш у том тренутку постаје патријарх Константинопоља.

Затим, 1. марта 1922. године, Свештени Синод Константинопољске Патријаршије доноси одлуку о „обавезном и искључивом” потчињавању свеукупне православне дијаспоре Константинопољској Патријаршији. Од тада се стварају митрополије Константинопољске Патријаршије у Старом и Новом свету. На основу те одлуке Константинопољској Патријаршији су, под претњом раскола, потчињене парохије Јерусалимске, Александријске и Јеладске Цркве, као и Кипарске Цркве, које се налазе у расејању.

Та чињеница, сама по себи, довољно заслужује пажњу. Православни Грци — а тако

и Срби, Албанци, Бугари и други — бежали су, почев од 15. века, од османлијског угњетавања не само у Русију него и у Европу, а затим и у Нови свет. Али „Васељенској Патријаршији”, незнано како и зашто, није било стало до њих све дотле док није изгубила свој статус у османском свету, а заједно с њим територије и вернике.

Године 1923. Константинопољска Патријаршија упада на канонску територију Руске Православне Цркве у прибалтичким областима и ту ствара Естонску Апостолску Православну Цркву у својству своје аутономне Цркве. Такав упад је поново извршен тек 1996. године, што је резултирало паралелним успостављањем двеју јурисдикција у Естонији, јурисдикције Руске Православне Цркве и јурисдикције Константинопољске Патријаршије.

Године 1936. је дошло до аналогног покушаја Константинопољске Патријаршије у Летонији. То се 2008. године поновило у Кини, где је Константинопољска Патријаршија створила своју митрополију на територији

аутономне Кинеске Православне Цркве, која се налази у саставу Руске Православне Цркве.

Константинопољска Патријаршија је извршила атак и на њој блиску Јеладску Цркву, и то више пута за последњих сто година: двадесетих година 20. века јој је отела парохије у дијаспори, а 2004. године је за неко време прекинула евхаристијско општење са њом ради контроле над „новим епархијама” у северној Грчкој.

Константинопољ „ствара” себи савезнике тако што ствара нове аутокефалне Цркве, често путем раскола. Напоредо са властитом директном експанзијом Константинопољ је започео и да себи производи савезнике међу аутокефалним Црквама тако што их је стварао. На тај начин, на пример, 1923. године Константинопољска Патријаршија по први пут „укида” Томос из 1686. године о предаји Кијевске митрополије Руској Цркви и на том основу даје аутокефалију Пољској Цркви, која се у то време налазила у саставу Руске Православне Цркве са аутономним статусом. Почиње пољски раскол и траје све до 1948. године, када је митрополит варшавски

Дионисије изразио покајање, те је Московска Патријаршија обдарила Пољску Цркву аутокефалијом. Упркос томе, Константинопољска Патријаршија и данас захтева од Пољске Православне Цркве да своју историју рачуна од 1923, а не од 1948. године.

Можемо смело да претпоставимо да је читава историја око пољске аутокефалности настала само услед високог нивоа национализма у Пољској за време Пилсудског. Да је национализам био нешто блажи (као, на пример, у Финској), православни у Пољској би уместо аутокефалије вероватно добили само аутономију у саставу Константинопољске Патријаршије.

Од 1912. године па надаље Константинопољска Патријаршија не признаје аутокефалност Албанске Цркве, али је прихвата 1937. године под погодним за њу условима делимичне зависности Албанске Цркве.

Аналогни покушај је Цариградска Патријаршија предузела у вези са Црквом чешких земаља и Словачке, чије епархије су дотад улазиле у састав Руске Православне

Цркве.* Руска Православна Црква је дала аутокефалију Православној Цркви чешких земаља и Словачке 1951. године. Њу је Константинопољска Патријаршија признала тек 1998. године, а и тада је покушала да признање представи као давање аутокефалије, па је у ту сврху наметнула и свој Томос.

Ма колико то изгледало парадоксално, Константинопољ је довео у питање чак и аутокефалност једне од најстаријих Православних Цркава, Грузинске Цркве, која

* Овде морамо допунити аутора овог текста. Наиме, епархије у Чешкој и Словачкој су „улазиле у састав Руске Православне Цркве” тек од 1948. године. До тада, између два светска рата, оне су „улазиле у састав” Српске Православне Цркве, која је, после више од хиљаду година, обновила Православље у Прикарпатској Русији и шире, у Словачкој и Чешкој, пославши као мисионаре своје најбоље људе, између осталих и светог Јустина Ћелијског (Поповића). Ову чињеницу православни хришћани у Чешкој и Словачкој, на челу са својом јерархијом, ни данас не заборављају. Стога њихов однос са Српском Црквом није само номоканонски, службени однос: психолошки, они су и даље део Српске Цркве. То је у своје време, говорећи у саборном храму светих Кирила и Методија у Прагу, у присуству руског патријарха (писац ових редака је сведок очевидац), изричито нагласио блаженопочивши предстојатељ ове Цркве, митрополит Доротеј. И данас је Српска Православна Црква свецело на страни сестринске Цркве чешких земаља и Словачке, а биће и убудуће, независно од старих и нових експеримената Фанара. – Прим. прев.

је добила аутокефалију од Антиохије још у 5. веку. Године 1917. – после нестанка Руске Империје и завршетка синодалне управе у Руској Цркви – Грузинска Црква је једнострано прогласила обнову своје аутокефалности. Због једностраног карактера те одлуке Руска Православна Црква је одбила да је призна. То је учинила тек 1943. године. Али дуже него ико други Грузинску Православну Цркву није признавала баш Цариградска Патријаршија. Она је то учинила тек 1990. године када је издала двосмислени Томос који у Грузији третирају као признање, а у самом Константинопољу као „давање аутокефалије” Грузинској Цркви. Узгред буди речено, Цариграду није пошло за руком да Грузији наметне „ограничену аутокефалију”.

Године 2018. Константинопољ лансира причу о „Православној Цркви Украјине” и тиме „узлеће на већу висину” од оне из прошлости. Сад он не само што по ко зна који пут укида канонске границе него ни Томос о аутокефалији не даје обичним расколницима већ га даје „самочином зборишту” које нема чак ни канонско рукоположење. Притом

покушава да „аутокефалију” споји са ставарањем својих ставропигија на тлу Украјине, убрајајући у њих тридесет осам храмова и манастира. (Од свих њих у пракси му је успело да добије само цркву Светог Андреја у Кијеву и обећање које је потписао тада већ бивши председник Украјине.)

Уопштавајући све до сада речено, можемо да с правом извучемо закључак да већ дуже од сто година – од тренутка када је изгубио свој империјални статус – Константинопољ доследно остварује једну те исту стратегију. Етапе те стратегије се састоје од следећих тачака:

1. заузимање туђих канонских територија и покушаји монополизације права на пастирско старање о православној дијаспори;

2. у случају да није могуће реализовати тачку број један, истиче се монопол на право давања аутокефалије и на том основу се активно предузимају кораци како би се створиле зависне аутокефалије са ограниченим овлашћењима и

3. онде где није могуће реализовати тачке број један и број два наступа следећа етапа –

рад са парасинагогама (самочиним збориштима), са циљем да оне буду легализоване и да се тако реализује било тачка број један било тачка број два, а будући да је потенцијал за реализацију тачке број један и тачке број два практично у свету већ исцрпљен, Константинопољ ће у оквиру своје експанзивне стратегије све активније прибегавати управо тачки број три.

Стога признавање расколника у Црној Гори, Македонији (Северној), Белорусији, Абхазији и тако даље јесте само питање времена и трговине. За сада се Константинопољ уздржава јер му је потребно да претходно од осталих помесних Цркава издејствује признавање „Православне Цркве Украјине”. Погрешан старт приликом признавања других раскола могао би да негативно утиче на положај Константинопоља међу осталим Црквама. Али када тај процес, у овом или оном облику, буде завршен, нема никакве сумње да ће се постићи „успеси” на новим територијама.

Са руског превео: Епископ бачки Иринеј